

7. KERNENERGIE: VAN DE ZEKERHEDEN VAN DE MODERNITEIT NAAR POSTMODERNE ONVOORSPELBAARHEID

Ik heb al toegelicht waarom de groenen niet moeten weten van kernenergie. Hier behandel ik een ander item: komt er een renaissance van kernenergie? Afgaande op berichten in de Vlaamse pers, zou je wel eens gaan twijfelen. Maar er is niets van aan. Er is geen renaissance bezig en er wordt er ook geen verwacht. Integendeel: zoals ik al zei, zullen er de volgende jaren op wereldvlak veel meer kerncentrales gesloten worden dan dat er nieuwe geopend worden. Zeker in Europa zal het belang van kernenergie snel dalen. Dat is ook normaal volgens mij. Ik zie echt geen overlevingskansen voor deze sector. Kernenergie is een kind van de moderniteit. Die moderniteit is niet helemaal verdwenen, maar heeft toch zware deuken gekregen. Ik overloop hier zeven aspecten van de moderniteit die stuk voor stuk de ontwikkeling van kernenergie hebben mogelijk gemaakt, die zelfs noodzakelijk waren voor de groei en bloei van kernenergie. Die zeven aspecten zijn ondertussen grondig gewijzigd en dat maakt het leven van de nucleofielen vandaag erg moeilijk.

Het eerste aspect illustreer ik met een citaat uit 1955 van Baron Kronacker, voorzitter van de “Belgische vereniging voor de vredelievende ontwikkeling van de atoomenergie: “... De toekomst van België zal afhangen van de snelheid en vindingrijkheid waarmee de kernbrandstof, krachtgeneratie, zal worden aangewend...”. Die uitspraak illustreert treffend de hoogdagen van de moderniteit. De elites van het land – politici, bedrijfsleiders, wetenschappers – hadden na Wereldoorlog II de handen in elkaar geslagen om samen vooruitgang te creëren, om meer welvaart te scheppen. Dus was er energie nodig, veel energie. Bevoorrading met steenkool bleef kwetsbaar. Dat gaf ingenieurs en wetenschappers ook geen kick, want daar kon je weinig baanbrekend onderzoek over doen. Maar de geheimen van de atomen zelf ontsluiten en de sluimerende energieën in materie valoriseren en beschikbaar maken voor de samenleving zodat die samenleving onbegrensde hoeveelheden energie zouden hebben?! Dat was een geniale droom. De jaren 50 en 60 waren hoogdagen van het wetenschappelijk technologisch optimisme. Grenzen waren er niet, of zouden straks verlegd worden. Problemen waren uitdagingen waarvoor morgen of later een oplossing gevonden zou worden. Het geloof in kernenergie was totaal. Een bijna onuitputtelijke, goedkope en veilige energiebron leek binnen handbereik. Op de wereldtentoonstelling in Brussel in 1958 (42 miljoen bezoekers!) prijkte het “ATOMIUM” als symbool van de fascinatie voor het atoom en de beloftevolle wetenschappelijke vooruitgang. Binnen was er een tentoonstelling over de weldaden van de atoomkracht. Sabena zorgde voor een helikopterverbinding tussen de wereldtentoonstelling en het SCK in Mol. Paul De Meester, gedurende vele jaren professor kernenergie en metaalkunde aan de Leuvense universiteit en verdediger van kernenergie, zei het in 1985 in een boek over kernenergie op een indrukwekkende manier: “Van 1945 tot 1965 was het wetenschappelijk hoera-geroep niet uit de lucht: de techniek werd tot halfgod verheven. De “atoomgeleerden” waren de priesters bij uitstek van de technische religie van ongebreidelde welvaart en vooruitgang. Nucleaire onderzoeksprojecten moesten niet worden verantwoord, ze waren per definitie belangrijk. Ze dienden alle faciliteiten en discretie te kunnen genieten. Met een hooghartige arrogantie zorgden de technocraten voor de welvaart van de mensheid, door middel van een uiterst complexe en ingewikkelde nucleaire technologie die “zo moeilijk uit te leggen” was. Een introductie naar de bevolking, met eerlijke informatie over de zwakheden en gevaren, achtte men overbodig en zeker inopportuun.”

Ik wil nog even uitwijden over dat wetenschappelijk technologisch optimisme, want het is niet alleen een sleutelement in de discussie over kernenergie, maar verheldert ook discussies over bijv. genetisch gemanipuleerde planten. Filosoof Etienne Vermeersch stelde het in zijn

essay “De ogen van de panda” heel kernachtig: “Wetenschappelijk technologisch optimisme is een overtuiging of mentaliteit waarbij men het vanzelfsprekend vond dat wetenschap en techniek onophoudelijk, zonder beperking en zonder voorafbepaalde doelstelling werden uitgebreid. Deze overtuiging was optimistisch omdat ze steunde op het geloof dat bij dit type van vooruitgang de gunstige resultaten uiteindelijk de overhand zouden halen op alle eventueel nadelige bijwerkingen. Wanneer bijv. de risico’s ter sprake kwamen die bepaalde wetenschappelijke vondsten met zich meebrachten, werd onverstoord geantwoord dat de wetenschap zelf daaraan geen schuld droeg: al het menselijke kan nu eemaal in positieve of in negatieve zin worden gebruikt. Wie durfde te wijzen op de destructieve gevolgen van sommige technologische ontwikkelingen, kreeg als repliek dat de nadelen van technologie slechts door meer en betere technologie zouden worden overwonnen. (...) Het leek een simpele evidentie, het was slechts een verleidelijke mythe. (...) Wetenschap is al lang niet meer een activiteit van een vrijblijvend intellect: evolutie en gebruik ervan worden mede bepaald – via de nood aan fondsen – door politieke, militaire en industriële belangen en deze vallen niet altijd samen met het welzijn van de totale mensheid.”

Betekent dit dat we afscheid moeten nemen van rationaliteit en technologische vooruitgang? Helemaal niet. Ik ben het opnieuw volledig eens met Etienne Vermeersch: “Afstand nemen van wetenschappelijk technologisch optimisme betekent niet een terugvallen in irrationalisme en blinde fantasie. Maar het besef dat vooruitgang van wetenschap en techniek geen intrinsieke garantie biedt voor redelijkheid en menselijkheid, leidt wel tot de eis dat iedere stap op zijn eigen waarde wordt getoetst en dat criteria voor het sturen van de ontwikkeling worden uitgedacht. ‘The Devil’s doctrine’, ‘What can be done must be done’, heeft afgedaan.”

Niemand kan ontkennen dat het wetenschappelijk technologisch vooruitgangsoptimisme geniale zaken heeft voortgebracht, zoals vaccins en telefoons. Bedankt, wetenschappers. Maar er zijn ook dramatische ontsporingen geweest: asbest, DDT en kernenergie. Vandaag is de houding ten opzichte van de wetenschap veranderd. Niemand stelt wetenschappelijk onderzoek fundamenteel in vraag. Maar de samenleving is zich ervan bewust dat er grenzen zijn, dat de natuur en het leefmilieu niet alles kunnen verdragen. Het debat over genetisch gemanipuleerde planten (GGO’s) is er een mooi voorbeeld van. Ook al oefenen multinationals gigantische druk uit op de politici om de zegen te krijgen om zo’n planten te commercialiseren, druk zwaaiend met “wetenschappelijke” rapporten dat er geen problemen zijn, de doorbraak van de GGO’s is er nog altijd niet. Omdat de consumenten wantrouwig zijn. Omdat de vragen van de groenen geen afdoende antwoord krijgen: “Welke garanties hebben jullie dat die gemanipuleerde planten geen invloed zullen hebben op wilde planten die misschien ook resistent worden tegen bepaalde bestrijdingsmiddelen? Krijgen we na een nucleair passief straks een “genetisch passief”, waarbij de factuur van de sanering, voor zover die überhaupt mogelijk is, opnieuw naar de belastingbetaler gaat?” De multinationals hebben op die en andere vragen geen antwoord en daarom slagen ze er niet in voor deze nieuwe technologie een voldoende draagvlak te vinden. In de jaren 50 en 60 was zo’n situatie onmogelijk. Nu is dat evident.

Als antwoord op die vragen over wetenschap en technologie hebben tal van parlementen, waaronder het Vlaams parlement, een “technology assessment center” opgericht. Dat is een dienst die onder meer de parlementsleden tijdig moet wijzen op de verschillende aspecten en gevolgen van belangrijke wetenschappelijke en technologische ontwikkelingen, zodat het beleid tijdig kan optreden. Ik kom er later nog op terug, want het gaat hier om een heel belangrijke politieke ontwikkeling.

Een tweede aspect van de moderniteit slaat op de stabiliteit en voorspelbaarheid. Tussen de beslissing om een kerncentrale te bouwen en de inwerkingstelling kan tien tot vijftien jaar

liggen. De afschrijvingstermijn van zo'n centrale is al gauw 20 jaar. Je hebt dus zekerheid en stabiliteit nodig over zeer lange periodes. In de eerste decennia na de Tweede Wereldoorlog was dat er in ons land ook. Er bestond tussen de maatschappelijke elites een consensus over kernenergie. Over regeringen heen. De oliecrisis van de jaren 70 zette nog meer spoed achter de bouw van kerncentrales. De toevoer van uranium voor kernbrandstof was minder kwetsbaar dan de toevoer van aardolie. Maar vanaf de jaren 80 kreeg die consensus, onder druk van de opkomende groene beweging en door twee zware ongelukken in kerncentrales (Harrisburg en Tsjernobyl), een zware deuk. Het ergste wat de kernsector vreest, is onzekerheid en die heeft ondertussen alle maatschappelijke weefsels doordrongen. Lange stabiele en vrij voorspelbare periodes lijken voor lang of zelfs heel lang de wereld uit. Een paar voorbeelden. De VS is wel de belangrijkste wereldmacht, maar ze hebben geen enkele vat op een land als Noord-Korea en moeten in de Wereldhandelsorganisatie meer en meer rekening houden met landen als Brazilië en Zuid-Afrika. Wie worden morgen, naast supermachten zoals de VS en China, de grote spelers in de wereld? Enkele grote multinationale instellingen zoals de Wereldbank, enkele tientallen grote multinationale bedrijven à la Microsoft en ten slotte grote multinationale NGO's zoals Greenpeace? Die drie groepen zijn bovendien intern verdeeld. Voorspellen wie het haalt bij discussies over grote issues als wereldhandel en milieu wordt onmogelijk. Er heerst onzekerheid en onvoorspelbaarheid over wie de volgende jaren zal beslissen en over wat er beslist zal worden. Not funny voor de kernsector die juist duidelijkheid en stabiliteit nodig heeft. Een moderne gascentrale bouw je op drie jaar. Het maatschappelijk draagvlak voor zo'n centrale is meer dan behoorlijk. Voor een kerncentrale heb je meer dan tien jaar nodig en een maatschappelijk draagvlak mag je in de meeste Europese landen vergeten. De keuze van een investeerder is snel gemaakt.

Daarbij komen dan nog de aanslagen van 11 september 2001 in New York en 11 maart 2003 in Madrid. Die hebben in tal van landen de deur voor kernenergie helemaal dichtgedaan. Zoals een kaderlid van Electrabel me onlangs zei: "Een nieuwe kerncentrale bouwen? Daar beginnen we niet aan. Een onverantwoord risico in deze terrorismetijden. Geen enkele investeerder zal dat risico nemen."

Een sterk centraal gezag op één niveau, de natiestaat, kan als een derde factor beschouwd worden. België besliste autonoom over de bouw van kerncentrales. Er moest wel een akkoord gesloten worden met de Amerikanen voor de levering van kernbrandstof. Andere beleidsniveaus (Europa, de Verenigde Naties,...) kwamen niet of maar in de marge tussen in de keuze van België voor kernenergie. Op dit vlak is er nog niet veel veranderd, maar er beweegt toch wat. Na decennia van Europese eenmaking blijft energiebevoorrading tot de core business van de lidstaten behoren. Een poging om tijdens de voorbereiding van de Europese Grondwet deze autonomie aan te tasten, liep vast op een veto van verschillende lidstaten. Het feit dat er in de Europese Grondwet op het gebied van energie minder getornd is aan de macht van de lidstaten dan bijv. op het vlak van justitie of binnenlandse zaken, toch bij uitstek de "pouvoirs régaliens" van de overheid, zegt heel veel. De Europese lidstaten blijven hun autonomie inzake energiebeleid heel sterk verdedigen. Hoe dan ook wordt er van verschillende kanten geknabbeld aan de energiebevoegdheden van de natiestaten. De Amerikaanse president Bush stelt in het kader van de strijd tegen de proliferatie van kernwapens voor om productie van kernbrandstof op internationaal vlak sterk te reglementeren. Het Europees parlement heeft op een bepaald moment een zeer verregaande tekst goedgekeurd over de ontmantelingsfondsen van de kerncentrales. Die tekst werd door de Europese ministerraad verworpen, maar de discussie zal zeker opnieuw op de agenda komen. Het feit dat belangrijke beslissingen over de toekomst van kernenergie meer en meer op verschillende beleidsniveaus genomen worden, is uiteraard niet leuk voor de sector. Deze

“multi-level governance” maakt besluitvorming ingewikkelder en dus onzekerder. En onzekerheid is zoals gezegd de doodsengel van de nucleofielen.

Vierde punt: de afwezigheid van een sterk en mondig middenveld en het niet in vraag stellen van het gebrek aan transparantie in politiek en overheid. Pas vanaf de jaren 60 en 70 ging men zich ook in België roeren. Was kernenergie wel veilig? Wat met het afval? Het waren vragen van burgers en organisaties die in tegenstelling tot vroeger de beslissingen van de overheid en de politici niet zomaar oké vonden. De anti-kernenergiebeweging zat in de grote stroom van contestatie van die jaren. Vandaag mag die contestatiebeweging dood lijken, maar dat is maar schijn. Ze is een deel van onze cultuur geworden. Het is ondenkbaar dat een regering of parlement zomaar beslist over nieuwe grote infrastructuurprojecten of industriële projecten zonder groot maatschappelijk debat. Of het nu de uitbreiding van DHL op Zaventem is of het bouwen van windmolens op zee: de samenleving pikt niet zomaar wat politici, die nochtans door hen verkozen zijn, voorstellen of beslissen. Het is niet omdat een beslissing wettelijk in orde is, dat ze maatschappelijk aanvaard wordt. Legaliteit is geen legitimiteit. Wat even goed voor bedrijven geldt: ook al leven ze alle wetgeving na, een deontologische misstap kan veel schade berokkenen. Bedrijven moeten elke dag hun “licence to operate” verdienen. Kernenergie, die al zo’n slechte reputatie heeft, ligt uiteraard heel moeilijk. Een nieuwe kerncentrale in België: vergeet het. Een bergingsplaats voor nucleair afval: heel moeilijke klus. Ik erken dat burgers, actiecomités en NGO’s zich soms vergissen en projecten ten onrechte aanvallen (zoals politici en bedrijfsleiders zich ook vergissen). Hoe dan ook, in de jaren 50, 60 en 70 konden de elites van het land nagenoeg eenzijdig beslissen over de risico’s van de industriële ontwikkeling en de toewijzing van die risico’s aan een bepaald deel van de bevolking, want daarover ging het hier toch. “Decide, announce and defend”, heette het. Vandaag is dat totaal veranderd. Vandaag zijn dergelijke kwesties voorwerp van maatschappelijk debat geworden. Wat opnieuw onvoorspelbaarheid en onzekerheid veroorzaakt. De windmolens voor de kust van Knokke zijn er een mooie illustratie van. Het was op alle vlakken een schitterend dossier, maar onder druk van burgemeester Lippens en zijn vriendjes werd het door de paarse regering gedropt. Parallel daarmee heeft er zich een gigantische evolutie voorgedaan inzake het (niet-)aanvaarden van transparantie in het politieke bedrijf. Zelfs tot in de jaren 90 werden belangrijke beslissingen in de energiesector in alle discretie genomen. Ik denk aan de oprichting van het Fonds op Lange Termijn voor het nucleair afval. Maar vandaag smacht de samenleving naar transparantie. Uitbreiding van DHL of nieuwe tracés voor nachtvluchten? In de pers kan je de discussies minuut per minuut volgen en op websites vind je alle technische details over de verschillende tracés. De mandaten van onze politici worden vanaf 2005 in het Staatsblad gepubliceerd, zelfs die van de schepen van polders en waterbeleid van Sint-Gillis-Waas. De samenleving wil het weten. Soms heeft dat voyeuristische, populistische kantjes die niets met het beleid te maken hebben (hoe zit dat nu met die geit van minister-president Leterme?). Maar de positieve effecten zijn er toch: het wordt heel moeilijk voor politici om heimelijk en zonder verantwoording af te leggen grote beslissingen te nemen. Er is een explosie van “accountability”: er wordt rekenschap gevraagd aan iedereen van wie men denkt dat hij of zij macht uitoefent. De nucleaire sector heeft er dan ook alle belang bij zo onzichtbaar mogelijk te zijn: geen actieve communicatie, zeker niet provoceren, hopen dat we vergeten worden..., want als de samenleving zou beseffen wat we doen en we verantwoording moeten afleggen: absolute nachtmerrie! Die situatie is uiteraard onhoudbaar. Net zoals politici gedwongen werden correct en transparant te zijn inzake partijfinanciering, net zoals de biotechnologiesector zich vandaag moet verantwoorden over experimenten met genetisch gemanipuleerde planten, zal morgen de kernenergiesector alle boeken op tafel moeten gooien

en de samenleving moeten uitleggen wat er aan de hand is. Die druk wordt trouwens nog verhoogd door de vrije markt zelf. Zeker na ENRON, Worldcom en andere schandalen eisen aandeelhouders maximale transparantie van bedrijven. Zodat ze weten welke risico's er zijn. Voor de nucleaire sector zijn die vaak niet duidelijk. Hoeveel kost het ontmantelen van de kerncentrales van de Franse energiegigant EDF en in welke mate heeft EDF dat bedrag al opzij gelegd? Geen kat die het weet. Zolang EDF een staatsbedrijf was en het monopolie had, kon dat. Als EDF een naamloze vennootschap wordt die op een concurrentiële markt opereert, wordt dat al een stuk moeilijker. Als EDF ooit privé-kapitaal wil aantrekken, wat de bedoeling lijkt te zijn, dan zullen mogelijk aandeelhouders volledig zicht op de kosten en baten van de nucleaire activiteiten eisen. Het is dus niet alleen de civiele samenleving die transparantie eist, ook de vrije markt.

Een vijfde beschouwing over moderniteit en kernenergie: tot vandaag zijn er een pak politici, bedrijfsleiders en ambtenaren die de stijging van het energie- en elektriciteitsverbruik in ons land als vooruitgang bestempelen. Het is een teken, een indicator van vooruitgang. Dat zit er heel diep in. Een samenleving zou meer energie nodig hebben naarmate ze zich verder ontwikkelt. Maar dat concept geraakt achterhaald. Onder druk van het Kyoto-protocol, de economische boom in China en mogelijk gemaakt door technologische ontwikkelingen. We hebben geen nood aan veel energie, wel aan goede betaalbare energiediensten. Dat is een groot verschil. Bedrijven zullen meer en meer een bepaalde energiedienst bestellen. Hoe de leverancier het technisch aanpakt, dat is zijn zaak. Morgen kan je misschien voor je woning een contract sluiten met een leverancier van warmte en elektriciteit. Hij plaatst in je garage een micro-WKK (warmtekrachtinstallatie). De werking van die installatie wordt automatisch geregeld. Maar uiteraard met de garantie dat je de verwarming en elektriciteit hebt die je contractueel hebt vastgelegd. Die evolutie van product naar dienst zal enorme gevolgen hebben. Ons land kan er koploper in zijn of achterblijven. De dioxinecrisis in 1999 zette er ons land toe aan om de beste voedselcontrole van Europa op poten te zetten. Het bedrijfsleven zag eindelijk in dat al die controles geen rem waren op hun economisch succes, maar juist een noodzakelijke voorwaarde voor hun succes. In de energiesector zou dezelfde switch gemaakt moeten worden. De energierevolutie als sprong voorwaarts, als kans voor de samenleving, voor bedrijven en gezinnen.

Een zesde aspect was dat de overheid de nucleaire sector jarenlang sluiks kon subsidiëren. Dat wordt nu moeilijker met de opening van de elektriciteitsmarkt in de Europese Unie. Die heeft onder meer tot gevolg dat de kostprijs van de investeringen in nieuwe centrales zichtbaar wordt. Dat heeft zware gevolgen voor de kernsector. Alle experts zijn het er over eens: wie investeert in nieuwe kerncentrales, kan nooit concurreren met wie investeert in bijv. gascentrales. Het Belgisch Federaal Planbureau zei het begin 2004 nog heel duidelijk: als we nieuwe kerncentrales zouden willen bouwen, dan moet de staat flink subsidies op tafel leggen. Zelfs indien de Europese Commissie dat zou toelaten, denk ik niet dat het zal gebeuren: welke politicus gaat de Belgische belastingbetaler ervan kunnen overtuigen dat hij extra belastingen moet betalen om een nieuwe kerncentrale te bouwen?

Een zevende en laatste aspect van de moderniteit is ook onherkenbaar veranderd: het ethisch besef. In de jaren 50 en 60 was de horizon van het ethisch denken begrensd, zowel in tijd (nauwelijks een generatie ver) als in ruimte (er werd nauwelijks gekeken naar de gevolgen van ons handelen voor de ontwikkelingslanden). Dat is totaal veranderd. Vandaag buigen de politici zich over de vraag hoe we de pensioenen tussen 2010 en 2030 gaan betalen. Het gaat hier wel over een probleem van een generatie die er al is, maar de tijdshorizon is toch ver:

parlement en regering discussiëren over maatregelen die binnen 10 à 30 jaar effect moeten hebben.

In andere beleidsdomeinen, leefmilieu bijv., wordt er nog veel verder vooruit gekeken. Kunnen we die bepaalde chemische stof wel toelaten? Is er geen effect op het leefmilieu, op de toekomstige generaties? Hebben we niet de plicht ten opzichte van de toekomstige generaties een gemeenschappelijk menselijk erfgoed door te geven? Wie ja zegt, heeft nieuwe bestuursprincipes nodig, zoals het “voorzorgsbeginsel”. Wie dat aanvaardt, zal soms beslissen dat bepaalde producten of technologieën niet gebruikt worden. Denk maar aan genetisch gemanipuleerde gewassen. Het voorzorgsbeginsel is al lang niet meer de dada van een klein groepje groene freaks en proffen ethiek. Het is ondertussen doorgedrongen in het dagelijkse beleid van administraties over heel de wereld. Zo is het voorzorgsbeginsel opgenomen in de Europese Grondwet en in verschillende internationale verdragen. Voor alle duidelijkheid: dat beginsel blokkeert niet elke nieuwe technologische ontwikkeling. Het kan maar worden toegepast wanneer de potentieel schadelijke gevolgen van een verschijnsel, een product of een procédé door middel van een objectieve, wetenschappelijke evaluatie zijn vastgesteld, waarbij het risico op grond van deze evaluatie niet met voldoende zekerheid kan worden bepaald.

Indien het voorzorgsbeginsel in de jaren 50 en 60 een leidraad was geweest van onze wetenschappers en politici, dan waren er nooit kerncentrales geweest.

Dat besef kan alleen maar uitdijnen in het collectieve bewustzijn van de samenleving. Het zal, samen met het Kyoto-protocol, de druk verhogen op de overheid en de privé-bedrijven om de energierevolutie te versnellen.

Naast een uitdeining van het ethisch besef in de tijd, is er ook een verbreding in de ruimte. We houden meer en meer rekening met de gevolgen van ons handelen voor mensen, dieren en planten elders in de wereld. Ook dat is niet het monopolie van een kleine groep groenen en ethici, maar haalt de agenda van gewone mensen. Ik geef een heel gewoon voorbeeld. Zoals in tal van gemeenten keurde de gemeenteraad van Ninove een paar jaar geleden een motie goed met verzoek aan het schepencollege om bij de aankoop van kleding voor het gemeentepersoneel rekening te houden met ethische criteria: “Het kan toch niet dat ons personeel kleding draagt die in Thailand of Indonesië in menonwaardige omstandigheden gemaakt is?”, heette het. Tien jaar geleden ondenkbaar, nu de evidentie: de motie werd zonder problemen goedgekeurd. In deze tijden van internet, CNN en MTV is onze geografische horizon niet meer ons dorp of land, maar de wereld, wat op ethisch vlak heel nieuwe perspectieven geeft. Je zal maar 's avonds op TV beelden zien van een Thaise textiel fabriek waar in menonwaardige omstandigheden T-shirts gemaakt worden zoals jij er een draagt.

Ethiek is dus uitgezwermd, in ruimte en tijd. Over “intergenerationele ethiek” is de laatste 20 jaar ontzettend veel gediscussieerd en gepubliceerd. Zelfs een korte samenvatting van het debat zou de doelstelling van dit boek overschrijden. Ik wil hier kort twee denkers citeren.

Hun antwoorden zijn zeer interessant in de discussie over kernenergie en kernafval.

De Duitse filosoof Hans Jonas vatte het in 1979 in zijn meesterwerk “Das Prinzip Verantwortung” zo samen:

- Handel zo dat de effecten van je handelen verenigbaar zijn met het voortbestaan van echt menselijk leven op aarde.
- Handel zo dat je de voorwaarden voor het voortbestaan van echt menselijk leven op aarde niet in gevaar brengt.
- Handel zo dat je de integriteit van toekomstige generaties respecteert.

Indien onze politici die principes gehanteerd hadden in de jaren 50 en 60, dan hadden we al die nucleaire rommel niet (en indien onze politici die principes toegepast hadden in de jaren 70 en 80, dan hadden we nu onze gigantische staatsschuld niet). Als de journalisten straks opnieuw een evaluatie maken van onze ministers en parlementsleden, zouden ze die drie

criteria kunnen gebruiken. Idem voor het kiezen van de “bedrijfsleider van het jaar.” Het zou een heel ander beeld geven.

Een tweede fascinerende denker is de Fransman Jean Chesnaux. Hij maakt een zeer boeiend onderscheid tussen de “burger” en de “consument”. Ik citeer hem letterlijk: “De tijdservaring die op het ‘nu’ en op de korte termijn wordt samengetrokken vormt een bedreiging voor het burgerschap, voor het vermogen om collectief en actief na te denken over de toekomst van de samenleving. (...) De burger is voortdurend begaan met de tijd, met wat later zal gebeuren, met de gevolgen die de beslissingen die nu worden genomen, in de toekomst zullen hebben. De consument daarentegen wil dat “het” onmiddellijk werkt. Hij is alleen uit op onmiddellijke behoeftenbevrediging en denkt niet op lange termijn. Hij evalueert de prioriteiten van het heden immers niet op grond van wat de ervaring uit het verleden hem heeft bijgebracht, noch op grond van de uitdagingen van de toekomst. (...) Het politieke beginsel van de “rechten van de toekomstige generaties” maakt een nieuw “maatschappelijk contract” noodzakelijk. Die opvatting is volkomen nieuw, aangezien dat contract wordt gesloten tussen contracterende partijen waarvan er één nog niet bestaat.”

Ik beweer niet dat dit nieuwe intergenerationeel ethisch besef alle politieke en maatschappelijke discussies doordrenkt en beheerst. Zover zijn we helaas nog niet. Maar in belangrijke terreinen is de kracht van dit ethisch besef heel groot: pensioenen in 2020, het leefmilieu, chemische stoffen, genetisch gemanipuleerde planten en uiteraard ook kernafval. Dat laatste is dé achillespees van de kernindustrie. Alleen al om die reden is een heropleving van kernenergie volgens mij niet mogelijk. Er is immers geen draagvlak meer voor technologieën die geen klare en duidelijke oplossingen hebben voor de problemen die ze veroorzaken. Wie de zwarte piet van zijn handeltje probeert door te schuiven naar onze kinderen en kleinkinderen, krijgt geen vergunning en moet een andere job zoeken. Daar komt het op neer. En dat is een gigantische stap vooruit in de geschiedenis van de mensheid.

Tot daar zeven factoren die de laatste decennia totaal veranderd zijn en een tweede jeugd van kernenergie onmogelijk maken. Ik denk dan ook dat er voor kernenergie geen toekomst meer is. Zeker in Europa niet, met Frankrijk als enige uitzondering. Zekerheid en stabiliteit over regeringen en decennia heen, het comfort van de natiestaat, het onbegrensde wetenschappelijke en technologische optimisme, de onmondige burger, het gelijkstellen van stijging van de energieconsumptie met stijging van welvaart, het zonder problemen kunnen verbergen van de werkelijke kosten van kernenergie en een ethiek die nauwelijks een generatie vooruit zag, dat is allemaal over en out in het grootste stuk van de wereld, en zeker in Europa. De omgeving waarin kernenergie zich kon ontwikkelen en zich even kon koesteren is verdwenen. Van een renaissance is dan ook geen sprake.